

УДК 373.24.015.31

Тетяна Прибора

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РІЗНИМИ ВИДАМИ АДАПТАЦІЇ У ДНЗ

Соціально-економічні проблеми, які існують в суспільстві, висувають підвищені вимоги до процесу розвитку та формування гармонійної особистості. Слід зазначити, що теперішні умови для самореалізації особистості значно ускладнилися, оскільки діапазон громадських оцінок та очікувань розширився, різноманітнішими стали бажані та допустимі способи поведінки. Разом з тим дедалі більшого значення набуває здатність людини до нестандартних, нетипових вирішень проблемних ситуацій. Саме тому проблема адаптованості особистості у новому соціумі є досить актуальною.

В численних педагогічних і психологічних дослідженнях наголошується на необхідності враховувати специфіку адаптації дітей молодшого дошкільного віку до ДНЗ. Ігнорування проблем адаптації зумовлює труднощі їх подальшого життя та спілкування.

Проблемами адаптації, її видів і рівнів займалися П. Анохін, Н. Ватутіна, В. Войтко, А. Налчаджян, І. Мілославова, Р. Тонкова-Ямпольська, В. Слюсаренко, Г. Царегородцев та інші. Вплив особливостей виховання в сім'ї на адаптацію дитини досліджено у працях Т. Алексеєнко, В. Постоного.

Мета статті полягає в тому, щоб охарактеризувати поняття адаптація дітей дошкільного віку, дослідити індивідуальний підхід до дітей дошкільного віку з різними видами адаптації у ДНЗ.

А. Авцин, А. Налчаджян, Б. Паригін, Г. Царегородцев вважають, що адаптація – це відповідність між живим організмом і зовнішніми умовами. А. Капська, О. Кононко, П. Анохін під адаптацією розуміють процес встановлення динамічної рівноваги між особистістю та середовищем, зумовлений активною взаємодією людини з довкіллям. Н. Аксаріна, Н. Ватутіна, Р. Калініна адаптацію дітей дошкільного віку розглядають як процес пристосування до конкретних умов. В. Грібелем, Р. Нізель розглядають адаптацію до дитячого садка як «фазу інтенсифікованих розвиваючих потреб» [7, с. 1]. Шибокова С. О. вважає, що адаптація – це не тільки процес звикання дитини до дошкільного закладу, але й формування умінь і навичок у повсякденному житті [6, с. 3].

Традиційно під адаптацією до дитячого садка розуміють процес пристосування дитини до умов нового середовища. Адаптація є активним процесом, який призводить чи до позитивних, чи до негативних результатів.

Спостереження Д. Тимошенко-Ушакової, О. Нутревої, З. Шейнфельд показують, що хлопчики 3–5 років гірше переносять розлуку з рідними. А найкраще проходить адаптація у віці після 1 року 6 місяців.

Середній строк адаптації – 7–10 днів в ясельному віці; з 3 років –

2–3 тижні; в 5–6 років – 1 місяць. Виникнення у дитини стійкого «адаптаційного синдрому» свідчить про її неготовність до виходу із сім'ї [5, с. 11].

Тривалість періоду адаптації залежить від наступних причин: від особливостей вищої нервової діяльності і віку дитини; від рівня розвитку; від наявності чи відсутності попереднього тренування його нервової системи; від стану здоров'я; від різкого контрасту між умовами у дитячому садку і сім'ї; від різниці в методах виховання у сім'ї.

В. Грібелем, Р. Нізелем було проведене анкетування вихователів з метою визначення обставин, що ускладнюють адаптацію дітей до дитячого садка. Серед найбільш поширених були визначені наступні: «нові» мами не можуть розлучитися зі своїми дітьми – 89 %; занадто мало інформації про особистість нової дитини – 86 %; деякі нові діти занадто сильно прив'язуються до вихователів і вимагають посиленої уваги – 83 %; труднощі з забезпеченням різних потреб «нових» і «старих» дітей – 73 %; новачки важко розлучаються з мамами – 69 %; батьки мають неправильні уявлення про педагогічну роботу вихователів – 64 %; мало первинної інформації про сім'ю – 57 %; діти не звикли, що про них турбуються інші люди крім батьків – 44 % [7, с. 6–8].

З метою полегшення адаптаційного періоду до дитячого садка вихователям необхідно провести анкетування чи співбесіду з батьками, метою якої б було визначення індивідуальних особливостей дитини. Отримання первинної інформації про дитину є необхідним, оскільки перші враження й перші уроки спілкування дитина отримує в сім'ї: відчуває ставлення до себе, спостерігає взаємини між дорослими, переймає їхні форми поведінки. В родинному середовищі складаються моральні риси її характеру.

Увага повинна звертатися на такі аспекти: загальний стиль поведінки дитини; рівень зацікавленості новою обстановкою, іграшками, іграми; поведінка дитини в присутності незнайомих дорослих; характер спілкування батьків з дитиною.

Ф. Кован вважає, що для передбачення та розуміння якості дитячої адаптації до ДНЗ необхідна інформація про зміни, особливості пристосування, проблеми у функціонуванні сім'ї. Освітлянин розробив п'ятиаспектну модель дитячої адаптації в нуклеарній сім'ї, яка передбачає такі аспекти: психологічне пристосування між окремими членами сім'ї; якість взаємовідносин кожного з батьків з дитиною; якість взаємостосунків батьків як пари; передача моделей взаємовідносин впродовж трьох поколінь; баланс між стресорами і підтримкою за межами родини.

Ф. Кован визнає, що є важливим і аспект взаємовідносин дитини з братами чи сестрами, але ці відносини не відіграють визначальної ролі, частково тому що частина дітей не мають на цей час братів і сестер, частково тому що брати і сестри перебувають у віковій категорії до 3-х років, що робить систематичне вивчення їхньої взаємодії занадто складним [8, с. 6–8].

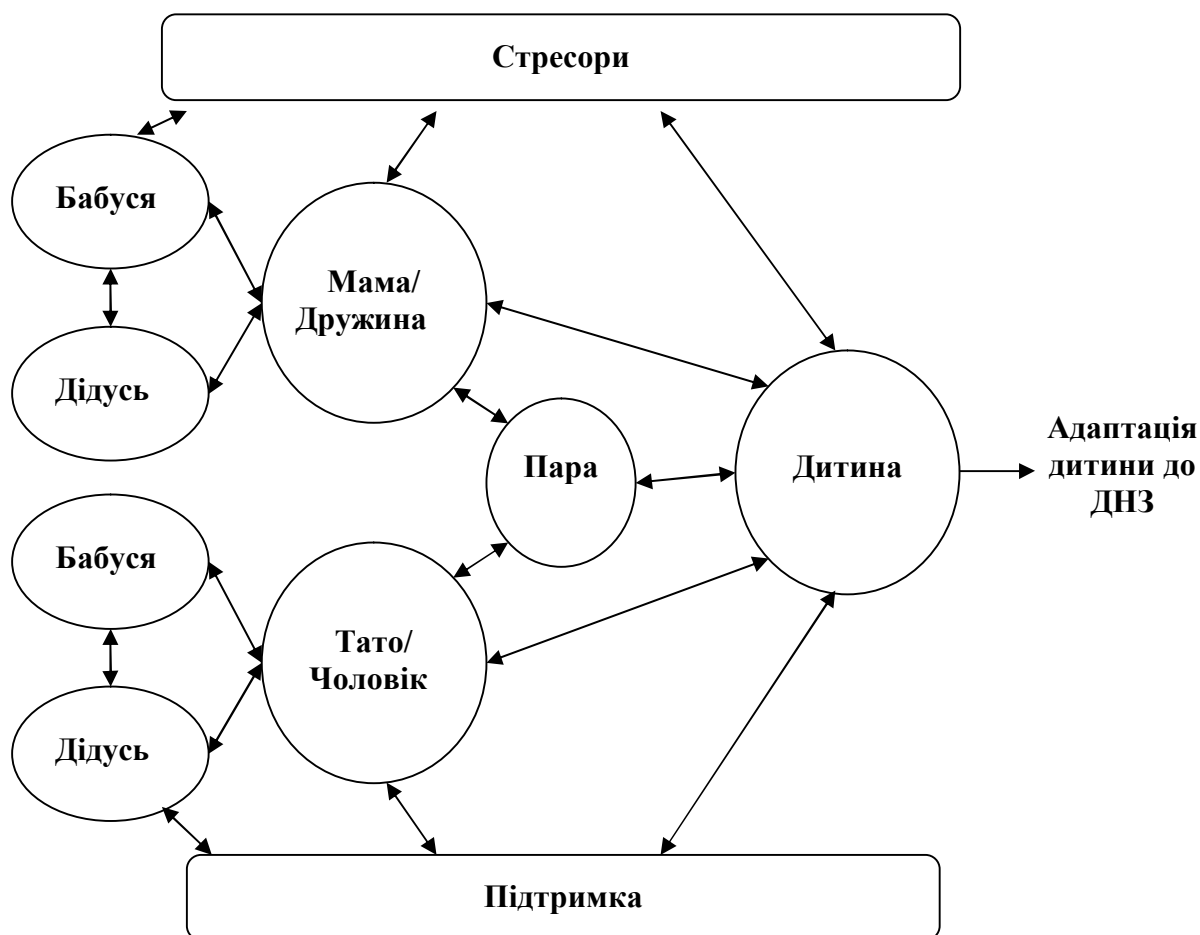

Схема 1. П'ятиаспектна модель дитячої адаптації

Вихователем звертається увага на те, що для успішної адаптації до нового середовища усім членам сім'ї необхідно підготуватися до змін, що будуть відбуватися в житті дитини. По-перше, необхідно ознайомитися з правилами дитячого садка і створити відповідний режим вдома: режим харчування, сну, прогулянок. По-друге, батькам потрібно сформулювати оптимістичне ставлення до відвідування дитиною дитячого садка, адже страх відчуває не тільки дитина, але й батьки. Рекомендується також ознайомитися з фазами адаптації і особливостями протікання пристосування у них, з метою правильного реагування на поведінку дитини. Батькам необхідно запам'ятати, що кожна дитина проходить через три фази адаптації.

Перша фаза – гостра фаза чи період дезадаптації – організм вихованця відповідає бурхливою реакцією на нові впливи. Фаза супроводжується коливаннями в соматичних станах і психічному статусі. Відбувається ломка сформованих раніше динамічних стереотипів: режимних моментів і спілкування. Підвищується збудливість, тривожність, агресивність дитини. На цьому етапі дитині притаманні поганий сон, апетит, настрій, часті респіраторні захворювання. Можуть з'являтися небажані для цього віку звички, наприклад, дитина починає ссати пальці, гризти нігті. Етап триває від 2–3 днів до 1–2 місяців.

Друга фаза – поступового пристосування. Характеризується адекватною поведінкою малюка. Дитина шукає оптимальні реакції на зовнішні впливи. Вихованець намагається включатися у спільну діяльність, стає більш активним, зацікавленим, урівноваженим. Малюк звикає до прийому їжі, асортименту страв, їх смакових якостей; вчиться чути свій голос, відкликатися на звернення вихователя, його прохання. Формуються навички самообслуговування. Фаза поступового пристосування триває від 1 тижня до 2–3 місяців.

Третя фаза – компенсації – період відносно сталого пристосування. Характеризується швидким темпом розвитку. Організм знаходить оптимальні варіанти реагування на нові умови життя. Починає активно засвоюватися нова інформація. Зменшується хворобливість, дитина пристосовується до режимних моментів. Цей період триває від 2–3 тижнів до півроку [2].

В. Грібель, Р. Нізель визначають такі критерії повної адаптації дитини: прояв ініціативи і незалежної поведінки, соціальна інтеграція та адекватна поведінка в групі, позитивний емоційний настрій, дотримання правил, адекватна поведінка при розлученні з батьками, хороші взаємовідносини з вихователем [7, с. 9].

В залежності від індивідуальних особливостей дитини тривалість проходження наведених фаз різна.

О. Нутревої, З. Шейнфельд виділяють три групи дітей за характером адаптації:

Перша група – пристосування до нових умов життя в дітей проходить легко. Вихованці активно відгукуються на комунікативні звертання оточуючих, радо налагоджують нові контакти (навіть з незнайомими людьми), мають багато приятелів і друзів. Цим дітям властива швидка активна реакція на новизну. Процес вироблення умінь і навичок протікає нормально і продуктивно. Загальний емоційний тонус їх частіше мажорний. Такі дошкільники рідко вередують, не схильні до афективних реакцій. На ситуацію вони реагують активно, виразно, але «не виходять із себе». У сім'ї спілкування батьків з дитиною доброзичливе.

Друга група – адаптація до нових умов життя відбувається повільно, часто з труднощами. Поведінка характеризується нестабільністю, періоди зацікавленості грою змінюються байдужістю і вередуванням.

Навіть зміна звичних зовнішніх умов життєдіяльності може впливати на самопочуття дітей. Характерною для них є уповільнена реакція на новизну. Необхідність включитися в будь-яку діяльність одразу викликає розгубленість, а нерідко й переляк. Ігрові уміння і навички не сформовані, виробляються повільно.

Третя група – пристосування до нових умов життя майже завжди болісне і довге. Навіть сама зміна умов часто є глибоким стресогенним фактором. Діти зі схильністю до такого типу – мало активні, сором'язливі, замкнуті. Чітко виражена чутливість до найменших подразників. Образливість з можливими хворобливими проявами. Приглушено

ображений вияв свого ставлення до оточуючого, здатність вловлювати найтонші реакції стосовно себе. Дітям цього типу властиві часто неадекватні глибокі переживання.

Діти цієї групи несамотійні, неконтактні, звичні до нестабільності в режимі дня, швидко втомлюються. При зустрічах з новим, в проблемних ситуаціях підвищена чутливість цих дітей переходить у нервозність (стурбованість, напружене обличчя, нерівномірне дихання, скутість рухів, незграбність, часом сльозливість). Не можуть швидко зорієнтуватися в новій ситуації, рішуче приступати до діяльності, обирати правильне рішення з двох варіантів тощо. Будь-яка новизна водночас ніби і збуджує і гальмує їх активність. В таких малюків переважає потреба в спілкуванні з близькими людьми, вони тільки від них очікують увагу, ласку, доброту, відомості про навколишній світ.

Сон і апетит погані або відсутні. Їм притаманна висока захворюваність, що уповільнює звикання до нового оточення [5, с. 13].

Отже, під час адаптаційного періоду особливу увагу необхідно звернути на дітей другої і третьої групи. В адаптаційний період фронтальні заняття з дітьми не проводяться, перевага надається індивідуальним формам роботи. Можлива робота з невеликими підгрупами дітей по 3–4 особи. Не потрібно планувати вдень більше ніж 1–2 форми роботи.

Т. Жаровцева, Т. Науменко, І. Печенко, Н. Захарова з'ясували, що дотримання певних педагогічних умов в адаптаційний період забезпечує успішне пристосування до садка. Серед таких умов науковцями визначено:

- розширення кола соціальних контактів, спілкування;
- врахування органічних потреб та поступове привчання до режиму дошкільного закладу, активної участі в них;
- забезпечення єдності родинного та суспільного виховання, вимог, які пред'являються дитині;
- організація різноманітної і змістовної діяльності у відповідності до інтересів та потреб дитини;
- своєчасне засвоєння дитиною соціального досвіду нового середовища;
- збереження та розвиток повноцінного фізичного, психічного та соціального;
- Я – дошкільника;
- забезпечення емоційного комфорту, задоволення від перебування в дошкільному закладі;
- підготовка вихователів до педагогічного керування процесом адаптації дітей.

З метою покращення емоційного стану вихованців, що відносимо до другої та третьої груп Є. Жердева рекомендує наступні прийоми:

- ігри з піском і водою (дати дітям склянки зі скла, що не б'ється, різного об'єму ложки, лійки, сита, щоб малюк переливав воду з однієї ємкості в іншу чи ловив у ємкості сачком шарики чи рибок);

- монотонні рухи руками (нанизування кілець пірамідки чи шариків з отворами на шнур);
- стискання кистей рук (дайте дитині гумову іграшку-пищалку, нехай він стискає і розтискає руки і слухає, як пищить іграшка);
- малювання фломастерами, маркерами, фарбами;
- слухання неголосної спокійної музики («Ранок» Е. Грига, «Король гномів» Ф. Шуберта, «Мелодія» К. Глюка);
- заняття зі сміхотерапії [4, с. 21–22].

Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що адаптація вихованця до дитячого садка залежить від багатьох факторів, визначальними серед яких є сім'я і вихователі. Всі діти проходить через три фази адаптації. Тривалість проходження фаз різна в залежності від індивідуальних особливостей кожної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алямовская В. Г. Ясли – это серьезно / Алямовская В. Г. – М. : ЛИНКА-ПРЕСС, 1999. – 144 с.
2. Белкина Л. В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДОУ / Белкина Л. В. – Воронеж : Учитель, 2006. – 236 с.
3. Ватутина Н. Д. Ребенок поступает в детский сад : пособие для воспитателей дет сада / Ватутина Н. Д. – М. : Просвещение, 2003. – 104 с.
4. Жердева Е. В. Дети раннего возраста в детском саду (возрастные особенности, адаптация, сценарии дня / Жердева Е. В. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 192 с.
5. Нуреева О. С. Таємниці адаптації. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя / О. С. Нуреева, З. І. Шейнфельд. – Х. : Вид. група «Основа»: «Тріалда+», 2008. – 160 с.
6. Широбокова С. А. Проблемы адаптации детей раннего возраста к условиям ДОУ [Електронний ресурс] / С. А. Ширококова. – Режим доступа : http://ipkps.bsu.edu.ru/source/metod_sluzva/dou/Shirobokova%20.pdf.
7. Griebel W. and Niesel R. (1997) From Family to Kindergarten: A Common Experience in a Transition Perspective: 7th European Conference on the Quality of Early Childhood Education. (Munich, 3–6 September 1997) [Online]. – URL : <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=From+Family+to+Kindergarten&source=web&cd=3&cad=rja&ved=0CDIQFjAC&url=http%3A%2F%2Fextranet.edfac.unimelb.edu.au%2FLED%2Ftec%2Fpdf%2Fgriebelniesel3.pdf&ei=h8aWUKHoCInHswannoCIBQ&usg=AFQjCNEh7Vi4vbq1KnUPsKV20r6BBHumNw> (Accessed 2 November 2012).
8. Cowan P. A. The Family Context of Parenting in Children's Adaptation to Elementary School / P. A. Cowan, C. P. Cowan. – Mahwah, New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2009. – 433 p.